

“Kapımızdaki Çocuklar”: Dönme Dolap’tan Çocuk Coğrafyalarına Bakış*

“Children at Our Door”: An Insight into Children’s Geographies from *The Ferris Wheel*

F. Güzin AĞCA VAROĞLU¹ ID, Sabanur YILMAZ² ID

Geliş Tarihi (Received): 15.07.2023

Kabul Tarihi (Accepted): 25.10.2023

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2023

Öz: *Dönme Dolap* farklı coğrafyalardaki iki farklı çocukluk deneyimi üzerinden bir göç yolculuğunun yankılarını ele alan resimli bir kitaptır. Bu çalışmada *Dönme Dolap* göstergebilimsel analize tabi tutularak göçmenlere yönelik „Kapımızdaki Yabancılar“ tartışmasına atıfla çocuk coğrafyalarının eleştirel bir değerlendirilmesi yapılacaktır. Tülin Kozikoğlu’nun kaleme aldığı Hüseyin Sönmezay’ın resimlediği eser bu çalışmanın analiz nesnesidir. Gündelik hayatın mekânsal pratiği yerinden edilmiş çocuklar üzerine düşünme imkânı vermektedir. Çalışmada çocuk coğrafyaları tartışmasından hareketle zorunlu göçün yola çıkış, yol ve varış noktası olan genellenabilir üç aşamasıyla paralel üç farklı mekânsal görünüşü tespit edilmiştir. Bunlar ev, kentsel mekân, karşılaşma mekânlarıdır. Çalışmanın alana çocuk edebiyatı ve çocuk coğrafyaları ilişkisini kurması ve göç olgusuna çocuk deneyimi üzerinden yaklaşması sebebiyle katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Coğrafyaları, Göç, Göstergebilim, Yerinden Edilmiş Çocuklar.

&

Abstract: *The Ferris Wheel* is a picture book that deals with a migration journey through two different childhood experiences in different geographies. In this paper, *The Ferris Wheel* will be subjected to semiotic analyses and a critical approach of childrens’s geographies with reference to the debate "Strangers at Our Door". The book written by Tülin Kozikoğlu and illustrated by Hüseyin Sönmezay is the analytical subject of this study. The spatial practice of everyday life provides the opportunity to think about displaced children. Based on the children geographies approach, the study determined three different spatial phenomena in parallel with the three generalizable periods of the forced migration: departure, journey, and destination. These are home, urban space, and spaces of encounter. The study contributes to the field a perspective on the relationship between children's literature and children's geographies and approaches the experience of displaced children.

Keywords: Children’s Geographies, Displaced Children, Migration, Semiotic

Atıf/Cite as: Ağca Varoğlu, F. G., Yılmaz, S. (2023). “Kapımızdaki Çocuklar”: Dönme Dolap’tan Çocuk Coğrafyalarına Bakış. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(3), 1513-1531. doi: 10.11616/asbi.1327913

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

* Bu makale, Beykoz Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi tarafından 4-5 Mayıs 2023 tarihlerinde düzenlenen Sınır/sız Dünya Yapmak ve Ötesi: I. Disiplinlerarası Sanat, Tasarım ve Sosyal Bilimler Uluslararası Sempozyumu’nda sunulan “Dünyanın Bambaşka Bir Yerinde: *Dönme Dolap*’tan Sınırlara Bakmak” başlıklı bildiriye dayanarak kaleme alınmıştır.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, F. Güzin Ağca Varoğlu, Türk-Alman Üniversitesi, guzin.agca@tau.edu.tr. (Sorumlu Yazar)

² Sabanur Yılmaz, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, sabanur.yilmaz@bilecik.edu.tr.

1. Giriş

Göç göçmenlerin³ çoğunluk toplumuyla etkileşimleri, eğitim, sağlık gibi hizmetlere erişim ve iş piyasasına katılımları gibi birçok farklı bağlamda tartışılan bir olgudur. Göçmenlerin gittikleri ülkelerde kaynaklara erişimlerdeki imkân kısıtlılıkları, gündelik hayat etkileşimindeki ayrımcılık deneyimleri göç olgusunun ele alınmasının sosyal eşitsizliklerin görünür olmasındaki rolünü gösterir. Göçmenlerin geldikleri ülkelerdeki yaşamlarını derinden sarsan olumsuz şartları değiştirme umuduyla yer değiştirmeleri zorunlu göç kavramı ile açıklanmaktadır. Fakat bu gibi kavramlar ile oluşturulan genel ifadeler göçmenlik deneyiminin de kendi içinde gerek aktörleri gerekse göç gerekçeleri ve süreçleri dikkate alınacak olursa farklı katmanları olduğu ve zorunlu göç yapan bireylerin bu yolculuktan kesişimsel olarak farklı boyutlarda etkilenebileceklerinin es geçilmesi tehlikesini içinde barındırır. Göç, özellikle de zorunlu göç herkes için aynı değildir. Göçmenin yaşı, cinsiyeti, fiziki ve mental sağlık durumu, yaşam koşulları, eğitim durumu, dil yetileri gibi etkenler göçmenlik deneyimlerinin birbirinden farklılaşmasını sağlar. Ayrıca, göçmenler geldikleri ülkelerin kodları, kültürü, yaşam tarzları, değerlerinin yanı sıra ekonomik, politik, sosyal durumu, yani zorunlu göçte zemin oluşturan koşullarından ve göç yolculuklarından bağımsız değerlendirilmemelidir. Sosyal uyum tartışmaları bütün bunları dikkate almadığında yerinden edilmiş bireyin geçmişi, şimdisi ve geleceğiyle bir bütün olduğu ihmal edilmiş, göçmen parçalara ayrılmış bir yaşam döngüsü içinde değerlendirilmiş olur. Bu noktada hem farklı göçmen grupların deneyimlerine hem de geldikleri ülke şartlarına odaklanan çalışmaların artması alanyazın açısından önem arz etmektedir.

Suriye savaşı sonrası göçmen gruplar içinde en kırılgan grubun kadınlar ve çocuklar olduğu uluslararası raporlarda da belirtilmektedir. Sayıları katlanarak artan yerinden edilmiş bireylerin yarısını çocuklar oluşturmaktadır. Bu sayının 2005-2020 arasında düzenli olarak artış göstermesi ile dünya üzerinde 43.3 milyon yerinden edilmiş çocuğun bulunduğu ön görülmektedir (UNICEF, 2021). UNHCR 2022 raporuna göre Türkiye 3.6 milyon ile dünyada en çok yerinden edilmiş nüfusa sahip ülkeyken, bu durum yerinden edilmiş çocuklar açısından da aynıdır ve 2018-2022 yılları arasında 1.9 milyon çocuk sığınmacı olarak dünyaya gelmiştir. Atasü Topçuoğlu (2014: 97-100), göçmen çocuklar ve aileleriyle yürüttüğü araştırma sonuçlarına dayanarak göç yolculuğu, geçiş bölgeleri ve varış noktalarında çocukların karşılaştıkları hak ihlallerini ve zorlukları, hijyen ve beslenme eksikliği, ebeveyn kaybı ve yalnız kalma, insan ticaretine ve çocuk işçiliğine maruz kalma, eğitimin sekteye uğraması, tıbbi yardım alamama, haklarını bilememe ve gerekli durumda ilgili mercilere ulaşamama, haksız yere alıkonma ve aile içi şiddet, psikolojik sorunlar olmak üzere sıralamıştır. Yapılan birçok araştırma bulgusu bunu destekler niteliktedir. Bu çalışmalar özellikle çocuklar ve kadınlar için zorunlu göç sürecinin ne denli tehlikeli ve fiziksel, cinsel, duygusal ve ekonomik birçok istismara açık olduğunu göstermektedir (Buz, 2007; Demir vd., 2015; Kaya, 2017; Karakurt ve Gülerce, 2022). Türkiye’de köken ülkeleri ve göç gerekçeleri sebebiyle birbirinden farklılaşan yoğun göçmen nüfus göç çalışmacılarının odağındadır ve göçmen grupları merkezine alan çok sayıda çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları çocukların deneyimini göçmenliğin farklılaşan bir yönü olarak gözler önüne sermektedir. Atasü Topçuoğlu’nun (2014: 94) göçmen çocuklarla yürüttüğü araştırma aynı sosyal gruba mensup olsalar bile göçmenlerin arasındaki farklılaşmaya önemli bir örnektir: Aileleri ile göç eden çocuklar ailelerinin (çoğunlukla evdeki yetişkin erkek bireyin) daha iyi hayat koşullarına ulaşma ve buldukları ülkelerdeki politik/etnik karışıklıklardan kaçma gibi göç saiklerini paylaşırken refakatsiz çocuklar bu gerekçelerin yanı sıra ilk sırada eğitim imkânlarına ulaşmayı vurgulamaktadırlar.

Çok sayıda yerinden edilmiş bireyin yaşadığı Türkiye’de refakatsiz çocuklar (Başçılar, 2020; Karataş vd. , 2014), çocuk işçiler (Dusak, 2023; Harunoğulları, 2016; Lordoğlu ve Aslan, 2018; Sallan Gül vd. , 2019), eşleri kayıp kadınlar ve çocukları (Gülerce, 2020), göç sürecindeki ergenler (Doğan ve Buz, 2022), çocukların eğitime katılımları (Çelik ve İçduygu, 2018; Gencer, 2017; Selçuk vd. , 2021), kentsel alanda mülteci çocuklar (Gencer ve Karagöz, 2016) gibi konular yerinden edilmiş çocuk ve ergenlerle ilgili odaklanılan konular

³ Göçmenlerin statüsü uluslararası anlaşmalarla ve buldukları ülkenin hukuku çerçevesinde belirlenmekte ve buna göre de adlandırılmaktadır (Yılmaz Eren, 2016). Bu şekilde göç eden kişinin hukuki statüsüne göre mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma, geçici koruma vb. birçok farklı kullanım mevcuttur (Topal, 2015). Bu çalışmada çocuk kitabı üzerinden odaklanılan zorunlu göç mağduru çocuk ve ebeveynlerin deneyimleridir. Bu sebeple alanyazından farklı göçmen gruplarına dönük çalışmalardan örnekler verilmiştir. Makale, çocuk kitabında işlenen zorunlu göç yolculuğunu ele almasından ötürü herhangi bir grubu işaret etmemektedir ve genel bir adlandırma olarak göçmen kelimesinin kullanılması tercih edilmiştir.

arasındadır. Bu araştırmalarda ortaklaşılan noktalar çocukların karşılaştıkları zorlukların, özellikle göç öncesi veya sırasında edinilmiş travmalarla baş etme, sınır geçme süreçleri, göç edilen ülkedeki bürokratik işlemler, kurumlarla ilişkiler, eğitim, sağlık, hukuki ve sosyal danışmanlık hizmetlerine erişim, beslenme ve barınma ihtiyaçları, dil bariyerini aşma çabaları vb. şeklinde kendisini gösterdiği yönündedir. Bunların yanı sıra ayrımcılık ve sosyal yaşamda ilişkilene zorlukları, okul gibi göçmen çocuğun gündelik mekânlarında karşılaştıkları olumsuz deneyimlerdir (Atasü Topçuoğlu, 2014; Buz ve Dikmen 2021; Demir, 2021). Çocuklar çoğunluk toplumu ile alışverişin mümkün olduğu gündelik hayat etkileşimlerinde ayrımcılık ile karşılaşmaktadır ve göçmenlere yönelik üretilen kalıp yargılarla kimi sosyal mekânlarda çocukların da yüzleştikleri görülmektedir (Bozok ve Bozok, 2018, Tibet, 2018).

Mekân ve çocuk ilişkisinin göçmen çocuk deneyimi üzerinden analizi bu bağlamda gelecek nesillere dair bir sorgulamayı da beraberinde getirecektir. Çocuğa bakış çocuğun hangi gruba mensup olduğundan da bağımsız olarak tarihsel bir dönüşüm geçirmiştir (Akbaş ve Topçuoğlu, 2009). Çocukluğun doğal bir olgudansa bir inşa olduğu görüşünün ön plana çıkmasıyla günümüzde çocuk üzerine yapılan araştırmalarda çocuğun doğasına, yaşamına, gelişim sürecine, sağlığına, eğitimine ve oyununa- özetle çocuk kavramına bakış açısında yaşanan olumlu yönde değişim gözlemlenmektedir (Onur, 2021: 9). Bu bağlamda çocuk coğrafyaları (James, 1990) tartışması da çocukların gündelik mekânlarını ve bu mekânlarla kurdukları etkileşimi, gerek küresel gerekse gündelik hayat ekseninde mikro tartışmalara konu eder, çocuk yoksulluğu, göç, eğitim, çocukların kent deneyimleri, küresel eşitsizlikler gibi birçok farklı konuyu ele alır (Onur, 2021: 124). Lefebvre’nin (1991) mekân tartışmalarında öne çıkan ifadeleri ile mekân boş değildir, toplumsal üretimdir, doldurulur. Mekânsal pratik gündelik hayat ile ilişki olarak analizi mümkün olabilen ve güç ilişkilerini ele veren bir özelliğe sahiptir. Şahin (1984) Mimarlık Dergisi’nde yayımlanan Çocuğun Yasaklı “Mekânı” Üzerine yazısında kentsel mekânın, sokağın çocuğun dünyasından çıkartılmasıyla ve “güvenlik” sebebiyle çocuğun eve yahut her mahallede bulunmayan oyun parklarına yönlendirildiği eleştirisinde bulunur. Çocukların o dönem evlerde yoğun olarak kullanılmaya başlanmış olan televizyondan dünyadaki birçok şehri görebildiğini ancak kendi kentini deneyimleyemediğini ifade eder (Şahin, 1984: 24-27). Çocuğun sokaktan uzaklaştığı bir kent ve gündelik hayat tasarımının sonucu olarak mekânlarının son dönemde kentten ev, okul, oyun alanları gibi tasarlanmış mekânlara kayması (Bilgin, 1984: 18) çocuğun gündelik hayatının değişimini takip edebilmek için anlamlı bir çerçeve sunmakta ve çocuğun gündelik hayatı ile mekânın ilişki olarak okuması sosyal eşitsizliğin çocuklar üzerindeki etkilerine önemli bir perspektif kazandırmaktadır. Bu etkilerden en önemlilerinden biri aidiyettir. Çocuğun yaşam alanıyla kurduğu sağlıklı bağ çocukluk döneminde olduğu kadar yaşamının diğer safhalarında da belirleyici olmaktadır (Severcan, 2017). Çocukların iyi vakit geçirdikleri oyun alanlarının yanı sıra kentsel mekânın çocuk için güvenli olması, çocuğun barınma, ulaşım, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim gibi konularda da iyi oluşunun ve refahının gözetilmesi gerekmektedir (Severcan, 2015). Uysal’ın (2015) da belirttiği gibi, çocuk coğrafyaları çalışmalarının odak noktası olan çocuğun gündelik mekânları farklı coğrafyalarda, farklı çocukluk deneyim ve pratiklerini takip etmeyi mümkün kılar. Küresel ve yerelin ilişkiselliğiyle farklı çocukluk inşalarının olması (Katz, 1994, 2004’ten akt. Uysal, 2015), bu makalenin çıkış noktasını oluşturmaktadır.

Bu çalışma, yerinden edilmiş çocukların deneyimlerine çocuk edebiyatı üzerinden yaklaşmayı hedeflemektedir. Göçmen bireyler için edebiyatın bir işlevinin de görünürlüğü mümkün kılması olduğu düşünülmektedir (Şen, 2020: 259). Küresel göç dalgaları edebî üretimleri de etkilemiştir. Son yıllarda çocuk ve göç konusu ön plana çıkmaktadır (Huijsmans, 2011: 1307). Çocuk edebiyatında savaş ve göç gibi konular oldukça hassas işlenmesi gereken zor konulardır (İğit, 2022: 499-500). Ancak ele alınması oldukça önemli olan bu zor konularda verilmiş eserler göçmen çocukların ve toplumun yüksek yararına işlev görebilirler. Çünkü Nel’in (2018: 358) de belirttiği gibi, göç yahut azınlık temalı eserler çocuklara anlaşıldıklarını ve yalnız olmadıklarını hissettirir. Ayrıca çocuk edebiyatı merkezine aldığı empati, çocuğa görelilik, çocuk bakışı anlayışıyla zorunlu göç gibi travmatik deneyimler yaşamış bireylerin sesi olabilir (Nel, 2018). Göçmen deneyimini işleyen edebiyatın çocuk bakışına uygun kaleme alınmasının bir başka önemli etkisi de kapsayıcılığı, empatiyi teşvik etmesi yoluyla azınlığa mensup olmayan, göçmenlik deneyiminden uzak kimselerin, özellikle de çocuk ve ergenlerin anlayışlarını geliştirmesi ve eğitim materyali olarak sınıflarda

kullanılabilirliği (Arıcı ve Işıtan, 2021; Bulut, 2018: 389; Cummins, 2016: 24; Dolan, 2014). Türk göç edebiyatında çocuk odaklı az sayıda eserden (Şen, 2020: 263) biri de *Dönme Dolap*'tır.

Küresel eşitsizlikleri görünürleştiren yerinden edilmiş çocukluğa (Shubin ve Lemke, 2020) dair eleştirel bir okumayı mümkün kılan bu resimli kitap, imgelerin göstergebilimsel analiziyle göçmenin "öteki" olarak konumlandırıldığı, biz ve onlar ikilemini değerlendirmeye imkân vermektedir. Bauman'ın (2018) Kapımızdaki Yabancılar olarak ifade ettiği yerinden edilmiş bireyler içinde çocuklar önemli aktörlerdir. Farklı çocuklukların gündelik yaşamı, kentsel mekân deneyimleri bu bahsi geçen hiyerarşik ayrışmada önemli ipuçları verebilir. Neredeyse eş mekânlı şekilde anlatılan iki çocuk hikâyesinde imgeler benzeşmektedir ancak duygu, atmosfer, deneyim, mekânsal pratik aynı değildir. *Dönme Dolap*, birbirinden çok uzak iki çocuk hikayesini işlerken özellikle benzer kentsel mekânlardaki (Grimshaw ve Mates, 2022) deneyimlerin böylesi farklılaşması okuyucuyu yerinden edilmiş çocuğun geçirdiği göç hikâyesi üzerinden eleştiriye ve empatiye zorlar. Bu doğrultuda makalenin ana sorusu şudur: Savaşın ortasında bir çocuk yaşamı ve barışın hâkim olduğu bir atmosferdeki hayatın akışı arasındaki uçurum bize farklı coğrafyalarda çocukluk görüngülerini hangi semboller üzerinden sunmaktadır? Kitapta çocukların gündelik hayatları ve gündelik mekânları iki farklı, birbirine zıt iki deneyimi görünür kılabilecek şekilde işlenmiştir. Peki bu deneyim bize ne anlatmaktadır?

2. Araştırma Yöntemi

Göstergebilim nesnelerin "nasıl anlama geldiğini", anlam katmanlarını araştırma yöntemidir (Öztoğat, 1999: 141). Dilsel ya da dilsel olmayan kodları dizgenin içinde aramaya ve bu kodların ilintili olduğu göstergelerin analizine imkân verir. Kısacası göstergebilim dizgedeki ilişkisellikleri ve nedensellikleri bütün ve parça bağlantısı içinde "anlama edimi"dir (Kalelioğlu, 2021: 189-190). Dilsel olmayan ibaresi bu çalışma için önemlidir. Bu çalışmada göstergebilim yönteminin kullanılmasının sebebi Kalelioğlu'nun (2021: 190) ifade ettiği gibi göstergebilimin "(...) dilsel olsun olmasın belirtilen dizgeleri açıklama yetisine sahip bir yaklaşım" olmasıdır. Çünkü *Dönme Dolap*, yoğun anlam yüklü, dilsel olmayan göstergeler yani imgelerle ön plana çıkan bir eserdir. Öztoğat'ın (1999: 139) "imgenin sözle birlikte bir ileti oluşturması" olarak ifade ettiği, imgenin de söz kadar anlamda etki sahibi olduğu *Dönme Dolap* gibi eserlerin yorumlanmasında göstergebilim önemli bir yaklaşım olarak kendini göstermektedir.

Etkileşim için kullanılan ve anlamlı bir bütünlük arz eden ifadelerin -bunlara gündelik hayatta kullandığımız jest/mimik, görsel ve yazılı yapıtlar örnek verilebilir- hepsi birer dizgedir. Dizgeler için anlamlı bir bütünlük içinde farklı göstergelerin bir aradalığı denebilir. Göstergeler, dizgelerin bütünlüğünü oluşturan birimlerdir (Rifat, 2020: 113). Rifat, dizgelerin betimlenmesi ve göstergelerarası bağıntıların belirlenmesi, anlamların birbirleri ile etkileşerek biçimlenmesini ortaya çıkarmak, dizge birimlerini kategorilere ayırmak gibi işlemlerin göstergebilimsel yöntemin içeriğini oluşturduğunu ifade etmektedir. Göstergebilim kuramsal, metodolojik ve betimsel boyutları ile tutarlı bir bütün olarak değerlendirilebilir (Rifat, 2020: 113).

Bu çalışmada Roland Barthes'ın göstergebilimsel yöntemi esas alınacaktır. Göstergebilimin konusu anlamdır, anlamlama dizgesi ise Barthes'a göre görsel ve edebî sanatlarca da ortaya konulur (Yücel, 2008: 119). Barthes, "dilini arzular, korkular, palavralar, bahaneler, imalar, gözdağı vermeler gibi saf olmayan yönlerini" önemser ve bu anlamda göstergebilimi "dilbilimin çözülmesi" olarak görür (Culler, 2008: 81). Barthes'ın (1979) ifadesiyle göstergebilimci hem ürkek hem gözüpektir:

"(...) Ürkek diyoruz, çünkü bugün için göstergebilimsel bilgi, dilbilimsel bilginin ancak bir öyküntüsü olabilir; gözüpek diyoruz, çünkü hiç değilse tasarı olarak, dilsel olmayan konulara da şimdiden uygulanabilmelidir" (Barthes, 1979: 1)

Barthes, göstergebilimin kavramlarını ve odağını bu doğrultuda geliştirerek, onu farklı gösterge sistemlerinin -giysi ve moda örneğini özellikle verir- yani anlamın olduğu her şeyin analizinde kullanmıştır (Barthes, 1979: 17). Barthes (2018: 205), göstergesel dizgede gösteren (biçim) ve gösterilen (içerik) dışında bir üçüncü boyut olduğunu, bunun "iki terimin çağrışımsal toplamı" olan gösterge olduğunu ifade eder. Ona göre, bu üçlü "arasında sıkı işlevsel içerimler (parçayı bütüne bağlayan bağ gibi) vardır."

Göstergebilimin İlkeleri adlı çalışmasında Barthes, “dilbilime dayanarak çözümsel kavramlar ortaya koyma”nın ilkelerin tek amacı olduğunu belirtir (Barthes, 1979: 1). Dilin her yerdeliğine vurgu yapar ve ikili sınıflandırmaların (gösteren-gösterilen, düzenlam-yananlam gibi) analizi mümkün kılacağını düşünür (Bircan, 2015: 19). Yani Barthes’ın bakışıyla ‘neyi ve nasıl’ soruları düzenlam ve yananlam için belirleyicidir. “Gösterge neyi temsil eder?” sorusu bir düzenlam sorusuyken, “nasıl temsil eder?” sorusu da yananlamın konusudur (Bircan, 2015: 20) ve anlamın arkasındaki toplumsal bağlamı yorumlama imkânı verir. Düzenlam Fiske’nin (2003: 116) tabiriyle “ortak duysal, aşikâr anlam”, yananlam ise “öznelerarası” ve “kültüre özgüdür”. Barthes “(...) toplum insan dilinin kendine sağladığı birinci dizgeden kalkarak ikinci anlam dizgeleri geliştirir durmaksızın” (Barthes, 1979: 88-89) diyerek anlamlandırmanın iki düzeyi içinden yananlamın önemini vurgular. Yananlam bir dizgedir, gösteren- gösterilen ikilisini ve aralarındaki bağı ifade eden anlamlamadan oluşur (Barthes, 1979: 89). Göstergenin, bireysel ve toplumsal olanın bir araya gelmesiyle ortaya çıkan etkileşimini ifade eder ve anlam, öznelerarasılığa bu etkileşimle kayar (Fiske, 2003: 116). Barthes’ın (2022: 13) fotoğrafın yananlam ve düzenlam arasındaki farklılığa iyi bir örnek teşkil ettiğine ve “iletiye ikinci bir anlamın konmasının fotoğrafın üretiminin farklı düzeylerinde yapıldığına” dair görüşünü paylaşan Fiske (2003) sokak fotoğrafı örneğini verir:

“Bir sokak manzarası fotoğrafı belirli bir sokağı gösterir; “sokak” sözcüğü binalar arasında uzanan bir şehir yolunu anlatır. Ama ben aynı sokağı önemli derecede farklı biçimlerde fotoğraflayabilirim. Renkli bir film kullanabilir, donuk bir gün ışığı seçebilir, yumuşak bir odak ayarı yapabilir ve sokağı çocuklar için mutlu, sıcak, şefkat dolu bir oyun alanı haline getirebilirim. Ya da siyah- beyaz bir film, sert odak ayarı, güçlü kontrastlar kullanabilir ve aynı sokağı oyun oynayan çocuklar için soğuk, zalim, barınılmaz ve yıkıcı bir mekân hâline getirebilirim. Bu iki fotoğraf, aynı anda ve birbirine yalnızca birkaç santimetre uzaklıkta iki fotoğraf makinesi tarafından çekilmiş olabilir. Bu iki fotoğrafın düzenlamsal anlamı aynı olacaktır. Farklılığı yaratan yananamlardır” (Fiske, 2003: 116)

Toplumsal olanın iki düzeyi olan makro toplumsal yapıları ve mikro düzlemdeki deneyimleri içeren gündelik yaşamı araştırmanın önemine değinen (Fiske, 2003), Barthes’ın (2018: 209) toplumsal yapıya duyarlı göstergebilim anlayışının bu iki düzlem arasındaki ilişkiselliği kurmak için imkân verdiğini düşünür. Ona göre etno-göstergebilim, metinleri gündelik yaşam ile ilişkilendirmektedir. Bu çalışmanın araştırma nesnesi olarak *Dönme Dolap*’ın seçilmesinin nedeni eserin tam da Fiske’nin belirttiği makro-mikro düzlemlerde yorumlanabilecek anlam katmanlarına sahip olmasıdır. Yazar, çizer ve editörün ortak çalışmasının bir ürünü olan (Özbek, 2020) kitapta ortaya çıkan anlamların izini sürebilmek amacıyla kitapta okuyucuya sunulan göstergeler ve bu göstergeler arasındaki bağlantılar çözümlenerek metnin örtük yananlamı ortaya çıkarılmaktadır.

Yazarlar duygu ve düşüncelerini kelimelere dökerek okuyucuya ulaşırlar. Resimli kitap söz konusu olduğunda ise işin içine resimlemeler de eklenmiş olur. Burada yazar ile çizer arasındaki etkileşim oldukça önemlidir. Çünkü çizerin yazarın ortaya koyduğu fikir ve metin ile uyumlu hareket etmesi, yazarın ise çizere alan açması gerekir. *Dönme Dolap*, yazar ile çizer arasındaki uyumlu çalışmaya önemli bir örnek teşkil etmektedir. Barthes’a (2022: 11) göre, resim, sinema vb. sanatlar iletiyi alımlayan toplumun belli bir kültürüne gönderme yapan yananamlara sahiptir. Göstergebilim anlam aktaran tüm dizgeleri kapsar, amacı bu evrenin işleyişini anlayabilmek ve betimleyip açıklayabilmektir (Vardar, 1998: 86). *Dönme Dolap*’ta kısa ve güçlü bir metin vardır, hikâyenin büyük bir bölümü resimlemelerle anlatılmıştır. Kitap, hem konusu itibarıyla hem de işlenişle göstergebilim yöntemiyle incelemeye uygundur. Kitapta yüzeyde anlatılan hikâyenin ve görülen resimlemelerin altında başka bir (yan)anlam yattığından dolayı görünen ve anlatılanın ötesinde anlam katmanlarıyla *Dönme Dolap* bir göstergeler bütünüdür.

2.1. *Dönme Dolap Üzerine*

Edebiyatımızın çağdaş çocuk kitabı yazarlarından Tülin Kozikoğlu'nun kaleme aldığı ve ilk baskısını 2020 yılında yapan *Dönme Dolap* başka dillere de çevrilmiştir. Doğan Egmont'tan çıkan kitabın resimlemeleri Hüseyin Sönmezay imzası taşır ve editörlüğünü ise Keriman Güldiken yapmıştır. Kitap yalnızca okul öncesi dönemdeki çocuklara değil her yaşta okura hitap eder ve "yaşsız kitap" tır (İgit, 2022: 503). Çocuk edebiyatının üç temel ilkesi çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği ve çocuk bakış açısı (Şirin, 2022: 25) bağlamında, metnin bu ilkelere uygun olduğu görülmektedir. Kozikoğlu kendisiyle yapılan bir röportajda kitabı şöyle değerlendirir: "Bu öyküyü de herkes dilediği gibi okuyabilir... Mühim olan aynı sonuca varabilmemiz. *Dönme Dolap*'ın tüm okumaları empatiye çıkıyor. Benim için önemli olan bu." (Özbek, 2020) Cummins'in (2016: 27) de belirttiği gibi, göçmen çocukların aktör olduğu empatik bakış açısıyla yazılmış çocuk kitapları hâlihazırda toplumdaki konumları itibarıyla dezavantajlılık içindeki bu çocukların ötekileştirilmemesi için önemlidir. Yazarın röportajındaki ifadeleri eserin göç ve çocuk edebiyatından beklenen gizil sorumluluğu taşıyarak, kabul toplumunun göçmenler konusunda anlayışını ve empatik bakışını güçlendirecek bir işleve dönük üretildiğini düşündürür. Kitabın hemen her sayfasında en fazla iki cümle yer almakta ve sayfanın büyük bir kısmını okurun yorumlayabileceği ve anlamlandırabileceği resimlemeler oluşturmaktadır. Kitapta savaş, bomba, ölüm, göç, sınır, vb. gibi kelimeler geçmez, bu gibi ifadeler resimleme yoluyla kısmen aktarılır. Okuyucu kız çocuğu⁴ ve babasının savaştan dolayı göç ettiğini resimlemelerde görülen bombalardan, harabeye dönmüş yapılardan, yüzlerdeki ifadelerden ve çıkılan yolculuktan anlar. Eser, okuyucuya bu anlatıyı örtük bir şekilde sunar ve yaşsız kitap olma özelliğiyle okuyucunun idrak düzeyine göre katman katman yananamları açar. Kitaptaki resimlemeler iki birbirine zıt anlam evrenini göstermektedir. Bu karşıtlık sunan anlatım, kitabın okuyucuyu mikro boyutta kendi gündelik yaşamında empatiye davet etmeye yönelik yaklaşımıdır. Öte yandan bu karşıtlık esere, makro anlamda küresel eşitsizlikleri, mekânsal ayrışmaları ve farklı çocukluk inşaları ve kentsel mekân deneyimlerini de gözler önüne seren eleştirel bir boyut katar.

3. Bulgular

Dönme Dolap'ta okur birbirine paralel ilerleyen ve karşılaştırılabilir zıtlık gösteren iki hikâye ile karşılaşır ve bu hikâyeleri resimlemelerden takip eder. Bir tarafta Avrupa'da bir kentte yaşadığı hissini kentsel mekân tasvirinden tahmin ettiğimiz erkek çocuğu ile annesi, diğer tarafta savaş ortamındaki imkânı kısıtlı bir bölgede yaşayan bir kız çocuğu ve babası vardır. İgit (2022: 505-506), kitabın görsel göstergebilimsel analiz ile oldukça başarılı bir değerlendirmesini yapmış ve duvardaki çerçevedeki motifi (Görsel 2) resimlemedeki kullanımından yola çıkarak kız çocuğunun Ortadoğu coğrafyasında bulunduğu yorumunu yapmıştır. Öte yandan Avrupa kentini çağrıştıran öğeler kız çocuğunun olduğu sayfalarda da gözlemlenmektedir. Bu durum okuyucuya iç içe geçmiş zamansal ve mekânsal örüntüyle bir muğlaklık sunmaktadır.

Savaşın ortasında bir çocuk yaşamı ve barışın hâkim olduğu bir atmosferdeki hayatın akışı arasındaki farklı çocukluk deneyimlerinin analiziyle ortaya çıkan mekânsal kategoriler, zorunlu göç geçiren bireylerin göç sürecinin genellenebilir aşamalarıyla örtüşmektedir. Bu süreç şu şekilde özetlenebilir: göçmenin zorunlu göç gerekliliğiyle yüzleştğinde ev gibi güvenli olması gereken alanlarını terk etmesi, göç yolculuğu ve varış noktasındaki deneyimleri. *Dönme Dolap*'ta çocukların farklı gündelik mekânları ve deneyimlerinden öne çıkan üç mekânsal kategori ise şu şekildedir: ev, kentsel mekân, karşılaşma mekânları. Bu kategoriler bu çalışmada göçmen yolculuğunun aşamalarının mekânsal görüngülerini ifade etmektedir.

3.1. Ev

Hikayelerin ev mekân ile bağlantılı kısmında anne oğlunu dışarı, baba ise kızını yola çıkmaya davet etmektedir. Anne ile oğlu gündelik hayatlarında sıradan bir geziye çıkacaklardır. Ancak baba ile kızı savaş

⁴ Yazar, karakterleri için herhangi bir isim kullanmadığından dolayı makalede de erkek çocuğu ve annesi, kız çocuğu ve babası şeklinde ifade edilmiştir. Yazarın bunu bilinçli bir tercihle yapıp yapmadığını bilmemekle beraber karakterlere isim verilmemesi ve hikâyenin zıt deneyimleri sunan ikili anlatımı bu karakterleri farklı sosyal grupları (göçmenler ve yerel halk gibi) temsil eder duruma getirmiştir.

nedeniyle evlerinden ayrılacaklardır. İki hikâyenin “ayrışma” noktası burasıdır. Bu ayrışma noktası kitapta havai fişekler ve bombalar ikiliği üzerinden başlar.

Görsel 1

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). Dönme dolap, İstanbul: Doğan Egmont.

İlk sayfada karşılaşılan ilk resimlemenin düzenlamı evin penceresinden gökyüzünde patlayan havai fişekleri heyecanlı seyreden bir erkek çocuğunu işaret etmektedir. Yanındaki sayfada henüz uykuda olan bir kız çocuğu görülür. Resimlemenin yan anlamı ise şehirde bir kutlama olduğu şeklinde okunabilir. Kız çocuğunun penceresinde de bir ışık parlamaktadır, havai fişeğe pek benzemeyen bu ışığın bir füze olabileceği ışığın gidiş yönünden anlaşılır (Görsel 1). Çocukların biri uyanırken diğersinin uykuda olması dikkate değerdir. Bu detayın çizer tarafından bilinçli bir şekilde tercih edilip edilmediğini bilmek güçtür ancak saat farkına işaret eden bir detay olarak da okunabilir. İlerleyen sayfada erkek çocuğun huzurla uyuduğunu daha yakından görürken bu defa kız çocuğunun penceresinden şehrine düşen bombaları okuyucu da onunla birlikte izler. Havai fişek sevincin bir göstergesi, çıkardığı ses ve görsel şölen ile kutlamanın, eğlenmenin, gösterinin bir ritüel aracı iken, bombalar savaşın, acının, ölümün gerçekliğini ifade eder. Bu tezatlık aynı zamanda çocukların ifadelerinden de anlaşılabilir. Havai fişek gösterisini evinin penceresinden ilgiyle seyreden oğlan çocuğu, bu gösteri sonrası huzurlu, güvenli yatağında uykuya dalacaktır. Ancak aynı şey kız çocuğu için geçerli değildir. Yukarıya doğru atılan ve gökyüzünde görsel bir şölen oluşturan havai fişeklerin aksine bombalar yere inmekte ve kenti yıkmaktadır. Uykusundan yıkılmış bir kente uyanan kız çocuğu için duygu durumu kaygıyı göstermektedir. Bir taraf ışığı ve patlama seslerini merak ve heyecan içinde deneyimler ve “seyrederken” diğeri kaygı içindedir. Bu sayfadan sonra erkek ve kız çocuğunun farklı coğrafyalarda ve buna bağlı olarak farklı gündelik deneyimlerde olduklarını anlarız.

Çocukların beden dilleri üzerinden de ifade bulan bu zıt duygu durumu deneyimin makro ve rasyonel düzlemin dışında mikro boyutta, küçük bedenler üzerindeki etkileri üzerine okuyucuyu düşünmeye sevk eder. Nitekim Türkiye’deki göçmen çocukların psikososyal iyi oluş durumları üzerine yapılan çalışmalar, çocukların deneyimledikleri göç öncesi koşulların onlarda derin izler bıraktığını ortaya koymaktadır (Kaya vd., 2020; Tatlıcıoğlu, 2019). Okuyucu bu iki zıt hikâyeyi bir bütünlük içinde sunulan yan yana sayfalardan takip ederek, zihinsel bir yapıbozum yaşar. Bachelard’ın (2014) evin güvenli bir alan, bir sığınak bir mikro kozmos olduğu fikrine bu görsel zıtlık eleştiri getirir ve Butler’inkine (2005) benzer bir sorgulamaya temel oluşturur: “Neredeki ev?” Çocuk coğrafyalarının eleştirel okuması bu sorulara cevap arayışıyla çocuk deneyimlerinin küresel eşitsizlikler, yerel çatışmalar, yoksunluk durumlarından etkilenme bağlamında homojen değerlendirilemeyeceğini açıklamaktadır (Holt ve Holloway, 2006; Yarwood ve Tyrrell, 2012). Bu noktada tek bir çocuk coğrafyası yoktur. Çocuk mekânlarının farklı deneyimlere alan açtığı farklı coğrafyalar vardır. Örneğin, Archambault (2012) Norveç’teki sığınmacı kamplarında yaşayan çocukların

yuva inşası ve aidiyet deneyimlerini araştırdığı çalışmasında çocukların her ne kadar oradaki sosyal ilişkilerin etkisiyle kampı yuva olarak algılama eğilimleri olsa da aileleriyle kamp dışında Norveçli ailelerin standartlarına uygun bir hayat kurma arzusu taşıdıklarını ifade etmektedir. Çocuklar hafızalarında göç öncesinden sahip oldukları yuva deneyimleri ile geleceğe dair tasavvurlarını birleştirmekte ve beklentilerini bu doğrultuda kurmaktadır. Ev mekân gerek gündelik döngünün merkezî bir durağı (Kıyıcı, 2016) olarak gerekse yuva olmaya dair sembolik anlamlarıyla birlikte önemli bir örnek teşkil eder.

Evden ayrılık vakti geldiğinde *Dönme Dolap* okuyucuya yine ikili bir bakış sunar. Ebeveynlerin “Haydi” demesiyle çocukların hareketlenmesi beklenmektedir (Görsel 2). Ancak ikisi de bunda isteksizdir. Oğlan çocuğu ayıcığına sarılmış, yatağında uyku hâlinin devamını ister görünmektedir. Çünkü mekânsal ve zamansal süreklilik içinde uyumasını engelleyecek bir durum söz konusu değildir. Öte yandan kızına “Haydi” diyen baba telaşlıdır ve ceketini giymektedir. Resimlemenin düz anlamına bakıldığında annesi oğluna, evin mekânsal uzamı olan sokağa, dışarıya çıkmayı teklif etmekteyken, babası kızına “yola çıkalım” demektedir. Yananlam olarak yol belirsizliği çağrıştıran bir ifadedir. Çünkü evden uzaklaşmayı, kopuşu ifade eden bir göstergedir.

Görsel 2

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). *Dönme dolap*, İstanbul: Doğan Egmont.

Her iki hikâyede de bir vedalaşma durumu söz konusudur ancak bu durumlar da birbirinden farklıdır. Annesi oğluna “Vedalaş artık ayıcığınla da dışarı çıkalım.” derken hemen karşısındaki sayfada babası kızına “Vedalaş artık balığınla da yola çıkalım.” der (Görsel 2). Oğlan çocuk ayıcığıyla birkaç saatliğine vedalaştığını bilmektedir, aslında bu veda gece uykusunda yatağa gidene kadardır. Ancak kız çocuğu akvaryumdaki balığını götüremeyeceği, zorlu bir yolculuğa çıkmaktadır ve balığıyla gerçekten “vedalaşmaktadır”. Bu noktada yaşam ve ölüm arasındaki bağlantı muğlaklaşır. Balık büyük ihtimalla ölecektir, kız çocuğu ve babası ise akıbetlerinin böyle olmaması için zorunlu göçe sürüklenmektedir. Kız çocuğunun balığıyla vedalaşmasına rağmen balığın onları takip etmesi de dikkat çekicidir.

Bu hikâyede balık en önemli sembollerden biridir. Yola çıkıldığı noktada balık evde kalmaz, kızın arkasından gelir. Çizer Hüseyin Sönmezay’ın imzası olarak kabul edilen, çizerin sık kullandığı bir unsur olarak hikâyenin devamında farklı boyutlarda kız çocuğunun olduğu her sayfada yer almaktadır. Yazar Kozikoğlu bir röportajında balığın önemli bir sembol olduğundan söz eder ancak editör Keriman Güldiken, çizer Sönmezay ve kendisi için balığın farklı anlamlara gelebileceğini de ekler. “Belki göç eden ailenin anılarını, belki umudu temsil ediyor.” der ve okuru kendi bakış açısına hapsedmiş olma kaygısıyla balığın kendisi için ne ifade ettiğini açıkça dile getirmez (Özbek, 2020). İgit (2022: 507-508) de *Dönme Dolap*’taki resimlemelere odaklandığı çalışmasında hem kitabın kapağında yer alan hem de eser boyunca görünen balık imgesinin kitabın iletisini güçlendiren işlevine vurgu yapmakta ve balığın ilk görülme yeri olan evden yani akvaryumundan çıkarak dış mekânda kız çocuğuna eşlik etmesini göçmenin kendi ekolojisinden ayrılıp bilmediği, tanımadığı coğrafyalara yolculuğuyla dikkate değer bir şekilde

bağlantılandırmaktadır. Bu ayrılışın bir kopuş olması yanı sıra tamamlanmamışlığı ifade etmesine bir örnek de oğlan çocuğunun duvarında asılı olan resimlerine zıt olarak kız çocuğunun masasındaki işi bitmemiş boya kalemleri ve kâğıdının (Görsel 2) yarım kalmışlığı çağrıştırmaktadır.

Göçmenler ve kabul toplumunun hassasiyet ve ihtiyaçları çerçevesinde yeni kentsel görünümünün ortaya çıktığından bahsettiği çalışmasında Kaya (2019: 72), “insan kümelenmesi, bu gruplar arasındaki etkileşim ve iletişim, örgütlenmeler, zamanla gelişen hiyerarşik tabakalanma veya sınıflaşmaların” insan ekolojisini oluşturduğunu ifade eder. Göçmen toplulukların birlikte hareket edebildikleri, geldikleri yerlerdeki alışkanlıklarını, gündelik hayat pratiklerini sürdürebildikleri ortak bir yaşam dünyası ve dayanışma ağları kurabilme yönelimiyle kimi kentsel mekânlarda yoğunlaşmaları ve oralara bir çeşit kendilerine özgülük vererek “göçmen mekânları” haline getirmeleri söz konusudur (Adıgüzel, 2012). Bu durum hangi koşullarda ve ne sebeple göç ederlerse etsinler bireyler için ekonomik, sosyal birçok sebebin yanı sıra, *Dönme Dolap*’taki balık imgesinin çocuk ve ebeveynini takip etmesi ile ifade bulan özlem, umut gibi duyguların ve süreklilik arayışının da bir sonucudur. Göçmenin mekânsal hafızası geçmiş ile geleceği birleştirme, benzeştirme eğilimindedir. Hakeza Ok Şehitoğlu (2022) zorunlu göç süreçlerinden geçmiş bireyler üzerine yaptığı dikkat çekici fenomenolojik araştırmadan yola çıkarak göçmenlerin ikamet ettikleri yerlerde çeşitli şekillerde ayrıldıkları evlerini yaşatma çabasına girdiklerini ortaya koymakta ve “yaşanan travmatik hafıza” kavramsallaştırmasında bulunmaktadır. Bu hafıza “savaş sebebiyle ülkesinden ayrılan göçmenlerin göç sürecinde (kaçak-yasal yollarla) yaşadıklarıyla, ülkelerindeki savaş ortamından etkilenmeleriyle ve göç ettikleri ülkede karşılaştıkları olaylarla ortaya çıkmaktadır.” (Ok Şehitoğlu, 2022: 466) *Dönme Dolap*’ta her ne kadar göç süreci sonrasında kurulan yaşama dair pek bilgi verilmese de balık imgesiyle göçmenin duygu dünyası ve içinden çıktığı ekolojiye dair kimi şeyleri uzun ve zorlu yolculuklar boyunca yanında sürüklediğine ve buna da devam edeceğine dair bir his verilmektedir. Kısacası, balık imgesi İgit’in (2022) ve yazar Kozikoğlu’nun ifadelerindeki gibi baba ve kız çocuğunun anılarını ya da geride bıraktıkları her şeyi temsil eden bir sembol olarak okunabileceği gibi, göçmen ekolojisi üzerinden değerlendirilecek olursa, göçmen grupların varış noktasındaki yönelimleri, kuracağı yaşam ve dahil olduğu toplumla etkileşimlerine dair de önemli bir ileti taşır.

3.2. Kentsel Mekân

Oldukça sade boyalı ve tertemiz duvarları olan evlerinin önünde anne oğlunun elini sıkı sıkı tutar, köşesinde kırık bir saksıda solmuş bir ağaç ve kurşun izleri ile dolu duvarını gördüğümüz evin önünde de baba kızının elini tutar. Balık da kız çocuğunun hemen arkasındadır. Yazılı olarak metinde “savaş” kelimesi kullanılmamıştır ancak savaşın izleri resimlemede görülür. Kente düşen bombalar ve kız çocuğu ile babasının evindeki kurşun izleri kız çocuğu ve babasının bir zorunlu göç sürecine girmekte olduklarını gösterir, evlerini terk ederler. Zorunlu olarak göç etmek gündelik yaşamlarını kesintiye uğrattır ve gündelik döngüleri bozulur, hayatları dönüşür. Oğlan çocuğu ve annesi ise bir gezintiye çıkmaktadırlar.

Görsel 3

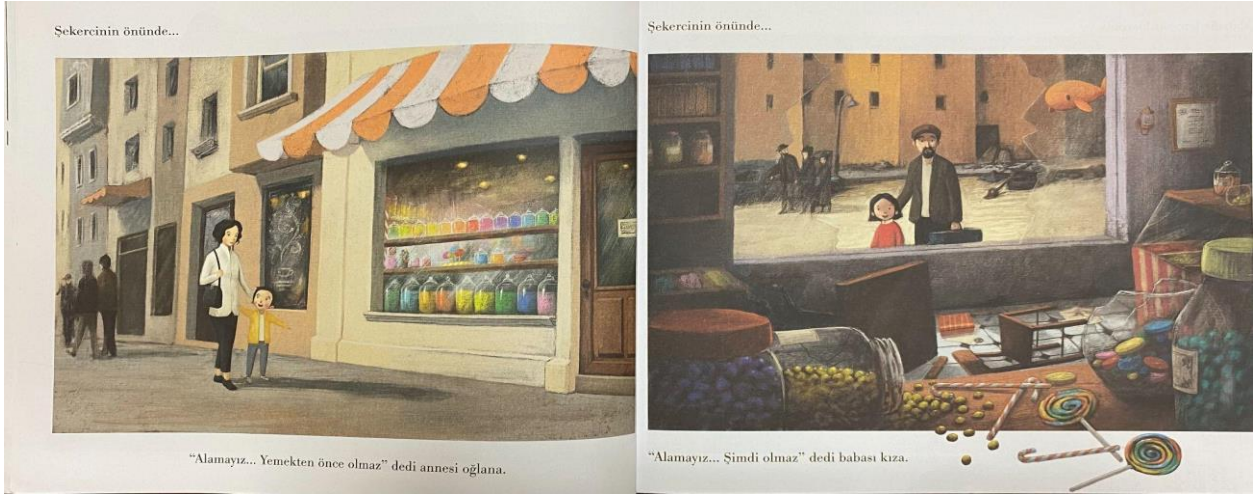

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). Dönme dolap, İstanbul: Doğan Egmont.

Kentte olağan bir inşaat alanında çalışan kepçeyi izlerler, diğer tarafta kız çocuğu babasının endişeli haline rağmen yıkılmış binalardan arda kalan bir kaya parçasının üzerinde oyun oynama derindedir (Görsel 3). Bu, çocukların mekânı yetişkinlerden farklı deneyimleyip duyumsadıklarına dair de bir örnektir. Oğlan çocuğu ve annesinin yaşadığı kent inşaatların devam ettiği, inşa edilmeye devam edilen bir kenttir, kız çocuğu ile babasının yaşadığı kent ise savaş yüzünden yıkıntılarla doludur. İgit'e (2022: 507) göre, barış içindeki kentteki inşaat alanı "nüfusta çoğalmayı, mekâna olan ihtiyacı ya da sürdürülebilir bir yaşamı" imgeleyen bir başlangıca atıf yapmaktayken, "yıkıntı, bombalanmış bina ile de son ikili karşıtlığı üzerinden anlam yaratılmış ve derinleştirilmiştir." Burada endişeli görünenlerin yalnızca anne ve baba olması da dikkate değerdir. Çocukların her koşulda eğlenecek bir oyun kurmakta yetenekli olduğunu gösterir detaylar ilerleyen sayfalarda da devam etmektedir.

Camı kırılmış şekerinin vitrinindeki şekerler de etrafa saçılmıştır (Görsel 4). Anne "Alamayız... Yemekten önce olmaz" derken, baba kızına "Alamayız... Şimdi olmaz." der. Ebeveynlerden biri gündelik döngünün rutinlerinden olan yemek vaktinin gelmesinin önemini vurgularken, diğeri ise ne zaman bir sonraki öğünün yenebileceğinin henüz belli olmadığı meçhul bir yolculuğun telaşındadır. Lefebvre (2004), gündelik hayatın ritim üzerinden analizinin mümkün olduğunu ifade ederek gündelik ritmin aksaması durumunu aritimi kavramı ile açıklar. Ritimanalitik açıdan değerlendirilecek olursa rutinlerle kurulan gündelik hayatın sıradanlığı, döngüsellığı savaş durumu ile bozuma uğramıştır. Göçmenin dünyasında yeni bir rutinin ne zaman kurulacağı gündeliğe ne zaman döneceğine dair soru işaretleri vardır. Bu durumun çocuk dünyasındaki yansımaları ise travmatiktir.

Görsel 4

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). Dönme dolap, İstanbul: Doğan Egmont.

Şekerci dükkânı bir tarafta ışıl ışıl vitriniyle tasvir edilmektedir diğer taraftaki şekerci dükkânı ise yıkılmış, şeker kavanozları kırılmış, şekerler etrafa saçılmıştır. Şekerci dükkânın yıkılması mutlu çocukluk mitinin de yapıbozumuna uğratılmasıdır. Bu yıkılmış şekerciye bakarken kız çocuğunun yüzündeki gülümseme umudun bir göstergesi olarak okunabilir. Kentsel mekândaki bir diğer karşıtlık taşıtlar ve yürüyüş yolu üzerinden oluşturulmuştur. Bir tarafta caddelerde arabalar diğer tarafta tanklar vardır (Görsel 5).

Görsel 5

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). Dönme dolap, İstanbul: Doğan Egmont.

Dikbıyık (2021: 266), kent deneyimi içinde sokak ve çocuk ilişkisinin dönüşümünü ele aldığı çalışmasında, sokağın motorlu taşıtlarla birlikte artık çocuklar için güvenli bir oyun alanı olmaktan çıkıp “yol” a dönüştüğünden bahsetmektedir. Kitapta karşıdan karşıya geçerken annenin arabalardan duyduğu tedirginliğin kişisimsel katmanlı bir görünüşü tank ile karşılaşan baba ve kızın yüzündeki kaygıda ifade bulunmaktadır.

Oğlan çocuğu ve annesi parkta yürürlerken hemen karşıdaki sayfada resimlemelerdeki tel örgülerden anlaşılır ki kız çocuğu ve babası sınıra gelmişlerdir. Çocuklardan biri fiskiye den fişkıran suda ıslanırken

diğeri yağmur dolayısıyla ıslanmaktadır. Sebepleri farklı olsa da çocukların bu eylemden keyif aldığı yüzlerinden anlaşılmaktadır. Endişeli olan ve onları uyaran ise ebeveynleridir. Tabii ki turuncu balık da kız çocuğu ve babanın olduğu sayfalarda onlarla birlikte ve her sayfada balığın boyutu büyümektedir.

Görsel 6

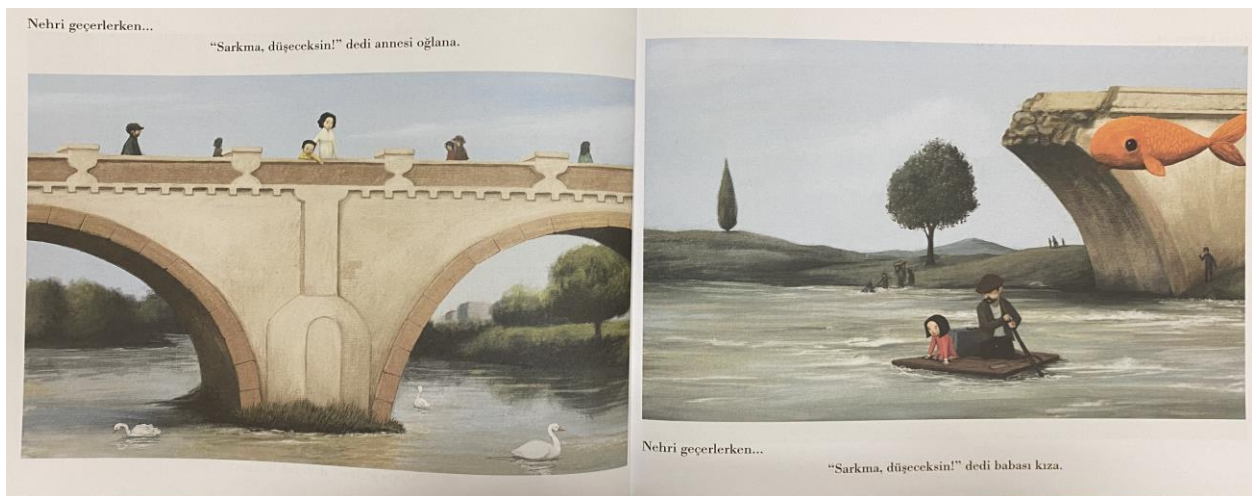

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). *Dönme dolap*, İstanbul: Doğan Egmont.

Parkta yürürken anne oğlunu köpek dışkısına basmaması için uyarırken göç yolculuğunda belirsiz bir arazideki baba ise kızına "oraya geçme" diyerek sınırı işaret etmektedir (Görsel 6). Kız tel örgülerin dibinde biten çiçek ile ilgilenmektedir. *Dönme Dolap*'ın çocuk edebiyatındaki zor konulardan olan savaşı ve zorunlu göçü anlatmadaki başarısı, kız çocuğunun yıkıntılardan kalan kayanın üzerinde oynaması, dağılmış şekercideki gülümsemesi, tel örgülerin arasındaki çiçeğe ilgisi, yağmura sevinçle yaklaşması gibi babasıyla içinde buldukları olumsuz durumu yumuşatarak çocuk dünyasına hitap edişinde bulunabilir.

Anne ve oğlu köprüünün üzerine geldiklerinde baba ve kızı ise bir salın üzerinde nehri geçerken görülür (Görsel 7). Oğlan çocuğu sağlam bir köprüde etrafı izlerken diğer tarafta yıkılmış bir köprü vardır. Köprü iki yaka arasında geçişin kolay ve mümkün olması için yapılan bir yapıdır ve iki dünyanın birbirine bağını ifade eder. Barış ortamındaki çocuk bütüncül bir mekân anlayışı içerisinde, kesintisiz bir şekilde kenti deneyimlerken zorunlu göç mağduru çocuk bir salla belirsizliğe (Bauman, 2018) doğru gitmektedir.

Görsel 7

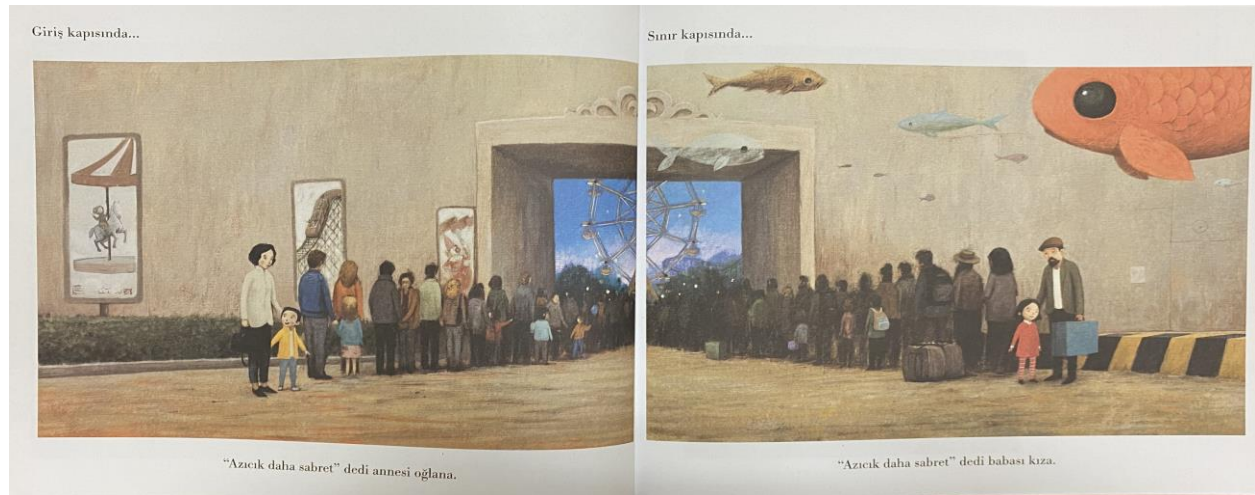
Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). *Dönme dolap*, İstanbul: Doğan Egmont.

Köprü iki taraf arasındaki iletişimi sağlayan bir unsur olarak önemli bir semboldür. Yıkılmış olan köprü, savaşın iki taraf arasındaki iletişim yollarını da yıktığı şeklinde okunabilir. Köprüler iletişimin hem o yakada hem bu yakada olabilmeyi birer imkândır. Köprünün üzerinde etrafı, göletteki kuşları seyreden oğlan çocuğu bir özgürlük yaşamaktadır. Dilediği yöne gidebilecek, dilediği gibi kentsel mekânı kullanabilecektir. Kız çocuğu ve babasının deneyimi ise farklıdır. Onlar güvenli bir alana geçebilene kadar birçok tehlikeyle yüzleşmek, zorluğu aşmak durumundadır. Köprüler yıkılmış, özgürlükler kısıtlanmış ve sınırlarla yüzleşilmiştir. Sal ile karşıya geçmeyi göze almak, savaş ortamındaki bir kentte yaşamın getireceği güvensizlik durumunun şiddetini gösterir niteliktedir. Eser burada zorunlu göçün “zorunluluğunun” boyutlarına dair bir empati kanalı açmaktadır. Kız çocuğu, refahı ve güvenliğinin sağlanması için babasıyla tehlikeli göç güzergâhlarından gitmek durumunda kalmıştır.

3.3. Karşılaşma Mekânı: Lunapark

Uzun yolculuğun sonunda çocuklar ve ebeveynleri bir lunaparkın kapısında dururlar. Lunapark önünde yan yana sayfalarda iki ayrı kuyruk görülür (Görsel 8). Kuyruğun bir tarafında oğlan çocuğu ve annesi vardır. Bu taraftaki insanların yanında bavulları yoktur. Diğer tarafta ise kız çocuğu ve babası bulunmaktadır. Bu taraftaki insanlarla birlikte kız çocuğu ve babasının da yanında bavul olması dikkat çekicidir. Bavul, zorunlu olsun ya da olmasın hangi amaç ve koşullarda göç ederse etsin her göçmenin deneyiminde sembolik anlamlara sahiptir. Göçmenlerin geride bıraktıkları belki de hiç dönemeyecekleri yurtlarından geriye kalanları ifade eder (Şahinöz ve Gülerce, 2022). Zorunlu göç yolculuğuna çıkan bireyler kitapta işlendiği şekliyle ani gelişen korku durumuyla güvenli bir bölgeye doğru yola çıkmaktadırlar. Bunu yaparken de evlerinden alabilecekleri nesnelere sınırlıdır. Koşulları gereği yolun ne gibi zorluklar barındırabileceği, ellerindeki ile ne yapabilecekleri, bu süreçte neye ihtiyaçlarının olabileceğine dair rasyonel yaklaşımlarda bulunmaya zorlanırlar. Ok Şehitoğlu’nun (2022: 472-473) çalışmasında geçici koruma statüsündeki Suriyelilerden oluşan araştırma grubunun “nesne hafızası” ile ilgili açıklamaları ön plana çıkmıştır. Araştırmada görüşmeciler giysi, para, resmî evrak gibi materyal ihtiyaca yönelik tercihlerde bulunmalarının yanında taşınabilir ağırlıkta olan mektup, fotoğraf gibi duygusal anlamları olan nesnelere de beraberlerinde getirdiklerini ifade etmektedirler⁵.

Görsel 8

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). Dönme dolap, İstanbul: Doğan Egmont.

⁵ Benzer şekilde Harran Üniversitesi Göç Politikaları Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin Göçmen Bavulu başlıklı proje çıktılarında olan Göçmen Bavulu (2021) isimli kısa filmdeki röportajlarda da zorunlu göç süreci geçirmiş katılımcılar benzer beyanlarda bulunmaktadır. Kısa film için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=8VZzUEMEmOI> (Erişim Tarihi: 7.7.2023)

Mekân adeta iki farklı yaşam dünyasının son ayrışma noktasıymışcasına yan yana sayfalarda ikiye bölünmüştür. Lunapark kuyruğunda göçmenlerin olduğu sıra pasaport kontrolüne çıkarken diğer taraf bilet gişesidir. Baba ve kızı sınırı geçip lunaparka gelirler. Lunapark'a giriş farklı kanallardan geçen, farklı deneyimleri yaşayan bireylerin ayrışmasına dair güçlü bir yananlam sunar. Bir sembol olarak dönme dolap, çocuk dünyasından yola çıkarak Bauman'ın (2018) altını çizdiği küresel eşitsizliği, göçmeni bir tehdit olarak gören ve hatları bu yolla belirlenen biz ve onlar ayrışmasını gözler önüne serer. Bu çerçevede Butler'in (2005: 35) sorusu daha da anlam kazanır: "Kim insan sayılır? Kimin yaşamı yaşam sayılır?"

Görsel 9

Kaynak: Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). *Dönme dolap*, İstanbul: Doğan Egmont.

Dünyanın farklı köşelerinde yaşayan çocuklar ebeveynleriyle evlerinden çıkarlar ve hikâyenin sonunda bir lunaparktaki dönme dolapta yolları kesişir. Kitap ismini bu dönme dolaptan almaktadır. Dönme dolabın yanına geldiklerinde anne ve oğlu ile baba ve kızının balık deseniyle çizilmesi ilgi çekici bir ayrıntıdır. Dönme dolap döndükçe çocuklar ve ebeveynleri kendilerini birbirlerinin yerinde bulurlar ve aynı dönme dolapta olduklarını anlarlar (Görsel 9). Bu noktalarda anlatılmak istenen empati duygusudur. Okuyucuyu göçmenin yerine kendini koymaya iten bir yananlam vardır. Bir gün herkesin "haydi" diyerek yola çıkmak zorunda kalabileceğini ifade etmektedir. İki çocuğun da dönme dolaptan gökyüzündeki havai fişekleri heyecanla göstermesi kız çocuğunun da oğlan çocuğunun refahına yaklaştığı, huzurlu bir yaşama adım attığı, iki çocuğun eşitlendiği hissini verir. Fakat zorunlu göç eden bireylerin kabul toplumdaki deneyimleri bu şekilde değildir. Aksine göçmen için varış noktası bir kurtuluş, sağlıklı yaşam koşullarına ulaşma, tehlikeden uzak olma umudunu taşısa da gündelik deneyim ve kaynaklara erişim noktasında göç eden bireylerin, özellikle "kent mültecisi" olan kadınlar, çocuklar, engelli ve yaş almış bireyler gibi imkânı kısıtlı grupların, toplumun çoğunluğunu temsil eden kimselerden farklılaştıkları, yabancı düşmanlığı ve ayrımcılıkla yüzleştikleri bilinmektedir (Danuş, 2018). Bauman Agier'den "Bir yanda, temiz, sağlıklı ve görünür dünya, diğer yanda kalıntı 'artık'lar'ın karanlık, hastalıklı ve görünmez dünyası" (2018: 74) ifadelerini aktarırken tam da bu gerçekliğinin altını çizmektedir. Dönme dolap bu bağlamda makro ve mikro arasındaki ilişkiselliği yani küresel ölçekteki söylem ya da üretilen politikalar ile gündelik hayatın ayrıntılarında karşımıza çıkan derin farklılıkları düşündürmektedir.

4. Sonuç

Göç gibi hassas ve aynı zamanda siyasi boyutları olan bir konunun resimli kitapta çocuğa görelilik, çocuk gerçekliği ve çocuk bakış açısı ilkelerine uygun bir şekilde işlenmesi kolay değildir. Az sözle çok şey anlatan, söyleyeceklerinin önemli bir kısmını resimlemelerle ifade eden bir kitap olan *Dönme Dolap'* ta bu zorluğun aşıldığı ve kitabın çocuk bakışını yakalamayı başarmış olduğu söylenebilir. Bomba, savaş, göç gibi kavramların kelime olarak hikâyede geçmemesi ve resimlemeyle anlatımın tercih edilmesi kitabın hem

etkileyciliğini artırmış hem de çocuk edebiyatının yukarıda sayılan temel ilkelerine uyumu kolaylaştırmıştır.

Kitabın göstergeler üzerinden analizi göç yolculuğunun süreçleri (yola çıkma, yolculuk ve varış) ile paralel mekânsallıklar ortaya koymuştur. Okur kitabın kapağını açar açmaz dünyanın farklı yerlerinde yaşayan iki çocuğun hikayesini paralel bir şekilde okuyacağını sezmektedir. Bu yönüyle *Dönme Dolap*, farklı coğrafyalardaki mekânsal pratiklerdeki tezatlıklar üzerinden küresel eşitsizliklerin ve bunların gündelikteki yansımalarının analizini mümkün kılmaktadır. Görünmez sınırlar ile iki farklı yaşam dünyasının birbirinden ayrılmasını imgeler yoluyla aktaran eser, paralel dünyalardaki benzer mekânlarda farklı mekânsal pratikler sunarak okuyucuyu empatiye teşvik etmektedir. Böylelikle eleştirel çocuk coğrafyalarında belirtilen her çocuğun aynı koşullarda yaşamını sürdürmediği, farklı coğrafyalarda farklı çocuklukların yaşandığı (Holt ve Holloway, 2006) ve bunun da küresel ile yerelin ilişkiselliğinde değerlendirilebileceği (Katz, 2004) görüşü kitaptan yola çıkılarak işlenmiştir.

Her geçen gün çocuk edebiyatının kriterlerini karşılayan, birbirinden değerli, birçok yerli veya yabancı eser yayımlanmaktadır. Söz konusu metinler arasında göç meselesini ele alan kitapların sayısı az değildir. Bu çalışmanın en önemli sınırlılığı göç ile ilgili kaleme alınan tek bir kitabı ele almasıdır. Çocuk edebiyatı ve göç ilişkisini kurmak isteyen araştırmacılar özellikle Türkçe yayımlanan kitapların karşılaştırmalı bir değerlendirmesiyle göçle ilgili farklı bakış açılarını gösterebilir. Ayrıca bir diğer sınırlılık olarak eserin okuyucudaki etkilerinin çalışma kapsamı dışında olmasıdır. *Dönme Dolap* gibi zor konuların işlendiği ve empatinin teşvik edildiği kitapların çocuklar, ebeveynler, öğretmenler üzerindeki etkileri, göç ve göçmene/yerele bakışta ne gibi değişimlere yol açtıkları sosyoloji, edebiyat, sosyal hizmet, eğitim bilimleri, çocuk gelişimi gibi disiplinlerin birlikteliğiyle çok disiplinli çalışmalara konu olabilir. Yazarlar sosyal olaylardan ilham alarak üretimde bulunabilir, ancak eserin yarattığı etkinin araştırılması oldukça özgün bir çalışma konusudur. Böyle bir çalışmanın önemi edebiyatın toplumsal hayattaki karşılığının boyutlarını ve anlamını somutlaştırabilecek olmasıdır. Aynı bağlamda, göç temalı çocuk kitaplarının çoğunluk toplumu üyeleri için birer eğitim materyali olmalarının yanı sıra göçmenlere de anlaşıldıkları hissini verme işlevleri sonraki olası çalışmalarda gözden kaçırılmamalıdır. Çünkü yaşamlarını tehdit eden koşullardan ötürü zorunlu göç yolculuğuna çıkmış bu bireyler karşılaşmalarda da kimi önyargılarla yüzleşmekte, ayrımcılık deneyimi yaşamaktadırlar. Bu sebeple de geçirdikleri süreçlerden bağımsız, kabul toplumundaki bakış açısına göre değerlendirilebilmekte, kırılğanlıkları gündelik hayat ilişkilerinde ve kurumlarla etkileşimlerinde es geçilebilmektedir. Toplumsal çatışma ve kutuplaşmanın doğal bir tarafı haline gelmektedirler. Yerinden edilmiş çocuklar küresel eşitsizliklerin ve yerel çatışmaların arasında dezavantajlılık durumlarıyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Göçmenler için varış noktaları olan toplum üyeleriyle karşılaşma mekânları görünürlüklerine zemin hazırlaması açısından önem arz etmektedir. Onlar için coğrafi, politik, hukuki sınırların yanı sıra sosyal olarak da sınırların eleştiriye tabi tutulduğu bir çevrede yaşamak, makro ve mikro düzeyde etkilendikleri olumsuz koşulları dönüştürmek mümkün olamamaktadır. Bu durum Bauman’ın (2018: 66) “tamir olmaz bir şekilde biz ve onlara bölünmüş bir dünyada yaşamaya meyyaliz” ifadesini akla getirir.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Data Analysis: A Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makalenin Yazımı: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Writing Up: Author-1 (%50), Author-2 (%50)
Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)
Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).
Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Adıgüzel, Y. (2012). Esenler’de Yaşamak, Memlekette Ölmek: Göç ve Kente Uyum Sürecinde Hemşehrilik. *Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Esenler’i Anlamak*. Murat Şentürk (Ed.). İstanbul: Esenler Şehir Düşünce Merkezi Yayınları. s.185-221.
- Akbaş E. ve Topçuoğlu A. (2009). Modern Çocukluk Paradigmasının Oluşumu- Eleştirel Bir Değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20(1), s.95-103.
- Archambault, J. (2012) ‘It Can Be Good There Too’: Home and Continuity in Refugee Children's Narratives of Settlement. *Children’s Geographies*. 10(1), s.35-48. <http://dx.doi.org/10.1080/14733285.2011.638177>.
- Arcı, M. R. ve Işıtan, S. (2021). Göç ve Mülteci Konulu Resimli Çocuk Kitaplarının İncelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. Türkiye’de ve Dünyada Göçmen Eğitimi, s.683-713. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.958764>.
- Atasü Topçuoğlu, R. (2014). Hayatı Değiştirmek için Yola Çıkanlar- Yola Çıkınca Değişen Hayatlar: Bir Müracaatçı Grubu Olarak Göçmen Çocuklar. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 25 (1), s.89-108.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın Poetikasi*. (çev. Alp Tümertekin,). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (çev. Berke Vardar, Mehmet Rifat). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Barthes, R. (2018). *Çağdaş Söylenler*. (çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Metis Yayınları.
- Barthes, R. (2022). *Görüntünün Retoriği, Sanat ve Müzik*. (çev. Ayşenaz Cengiz- Ömer Albayrak). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Başçılar, M. (2020). Migration, Social Cohesion and Unaccompanied Children in the Context of Social Work . *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31 (2), s.726-742. <https://doi.org/10.33417/tsh.662978>.
- Bauman, Z. (2018). *Kapımızdaki Yabancılar*. (çev. Emre Barca). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bilgin, N. (1984). Çocuk(lar) ve Mekânlar, *Mimarlık*, 22 (9), s.18-22.
- Bircan, U. (2015). Roland Barthes ve Göstergebilim, *SBARD*, 13(26), s.17- 41.
- Bozok, N. ve Bozok, M. (2018). “Göçmen İstekleri” Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesiindeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Moment Dergi*. Yaratıcı Endüstriler ve Yaratıcı Emek, s.416-440. <https://doi.org/10.17572/mj2018.2.416440>.

- Bulut, S. (2018). Çocuk Edebiyatına Sığınanlar: Zorunlu Göç Öyküleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8 (14), s.383-410. <https://doi.org/10.26466/opus.406296>.
- Butler, J. (2005). *Kırılğan Hayat Yasın ve Şiddetin Gücü*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Buz, S. (2007). Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), s.37-50.
- Buz, S. ve Dikmen, A. (2021). Zorunlu Göçe Maruz Kalan Bireylerin Psikososyal İyilik Hali. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 32(1), s.227-250. <https://doi.org/10.33417/tsh.728689>.
- Culler, J. (2008). *Barthes*, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Cummins, A. (2016). Refugees and Immigrants in Children’s Fiction New Books to Build Understanding Across Borders. *A Journal of the Texas Council of Teachers of English Language Arts*. (46)2, s.24-29.
- Çelik, Ç. ve İçduygu, A. (2018). Schools and Refugee Children: The Case of Syrians in Turkey. *International Migration*. (57)2, s.253-267. <https://doi.org/10.1111/imig.12488>.
- Danış, D. (2018, Aralık). *Türkiye’de Kent Mültecileri ve Misafirperverlik*. TESEV. https://www.tesev.org.tr/wpcontent/uploads/rapor_Turkiyede.Kent_Multecileri.ve_Misafirperverlik.Didem_Danis_.pdf (Erişim Tarihi: 1.7.2023)
- Demir, O.Ö., Atasü Topçuoğlu, R., ve Akgül, A. (2015). *Küreselleşen Dünyada “Satılık Göçmen Çocuklar”*. Global Politika ve Strateji Rapor. No:3.
- Demir, N. (2021). Mülteci Çocukların Sosyalleşmelerinde Öğretmenlerin Rolü Üzerine Nitel Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 38 (2), s.390-400. <https://doi.org/10.32600/huefd.891661>.
- Dikbiyık, N. (2021, Aralık). Çocuğun Deneyimlediği Mekân Üzerinde Sokağın Etkisi. ICONSAD’21.
- Doğan, H.ve Buz, S. (2022). Göç Sürecinde Ergen Olmak. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 12 (3), s.2797-2822. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1087253>.
- Dolan, A. (2014). Intercultural Education, Picture Books and Refugees: Approaches for Language Teachers. *Children’s Literature in English Language Education Journal*. 2(1), s.92-109.
- Dusak, H. (2023). *Şanlıurfa’da Çalışma Hayatındaki Suriyeli Çocukların Yaşadığı Problemler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (çev. Süleyman İrvan). Ankara: Bilim ve Sanat.
- Gencer, T. E. (2017). Göç ve Eğitim İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Suriyeli Çocukların Eğitim Gereksinimi ve Okullaşma Süreçlerinde Karşılaştıkları Güçlükler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 10(54), s.838-851. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.20175434652>.
- Gencer, T. E. ve Karagöz, D. (2016). Mülteci Çocukların Mekânsal ve Psiko-sosyal Yoksunlukları: Kentel Alanlarda Mülteci Çocuk Olmak. A. Çolpan Kavuncu (Ed.). *Kentsel Güvenlik ve Çocuk Suçluluğu* (s.37-48). Ankara: Polis Akademisi Yayınları.
- Grimshaw, L. ve Mates, L. (2022). It’s Part of Our Community, Where We Live: Urban Heritage and Children’s Sense of Place. *Urban Studies*, 59(7), s.1334–1352. <https://doi.org/10.1177/00420980211019597>.
- Gülerce, H. (2020). Göç ve Belirsizlik: Eşleri Kayıp Suriyeli Sığınmacı Kadınlar. *İnsan ve Toplum*, 10 (3), s.217-221.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*, 3(1), s.29-63. <https://doi.org/10.33182/gd.v3i1.554>.

- Holt L. ve Holloway S. L. (2006). Editorial: Theorising Other Childhoods in a Globalised World. *Children's Geographies*. 4(2), s.135-142. <https://doi.org/10.1080/14733280600806817>.
- Huijsmans, R. (2011). Child Migration and Questions of Agency. *Development and Change*. 42(5), s.1307-1321. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1467-7660.2011.01729.x>.
- İğit, A. (2022). Savaşa Maruz Kalanları Konu Edinen Resimli Kitapların Görsel Göstergibilimsel Yöntem Aracılığıyla Çözümlemesi: Dönme Dolap Örneği. *MSGSÜ Sosyal Bilimler*, 2(26), s.495-517. <https://doi.org/10.56074/msgsusbd.1164686>.
- James, S. (1990). Is There a 'Place' for Children in Geography?. *Area*. 22(3), s.278-283.
- Kalelioğlu, M. (2021). Göstergibilim Kuramının Genel Bir Değerlendirmesi, Türkiye'deki Yeri ve Önemi. *Söylem Filoloji Dergisi*. 6 (1), s.189-200. <https://doi.org/10.29110/soylemdergi.875738>.
- Karakurt, Z. ve Gülerce, H. (2022). "Suriyeli Sığınmacı Kadınların Yaşadığı Toplumsal Cinsiyete Dayalı Sorunlar ve Belirsizlik" *Pamukkale Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 53, s.143-155. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1058828>.
- Karataş K., Rittersberger-Tılıç H., Atasü-Topçuoğlu R ve Demir O. Ö. (2014). *Türkiye'de Refakatsiz Çocuklara Erişim ve Çocuğun Yüksek Yararına Yönelik Hizmet Sunumunun Teşvik Edilmesi Projesi*. Değerlendirme Raporu.
- Katz, C. (1994). Textures of Global Changes: Eroding Ecologies of Childhood in New York and Sudan. *Childhood: A Global Journal of Childhood Research*, 2, s.03-10. <https://doi.org/10.1177/090756829400200108>.
- Katz, C. (2004). *Growing Up Global: Economic Restructuring and Children's Everyday Lives*. University of Minnesota Press. Minneapolis.
- Kaya, M. (2017). *Türkiye'deki Suriyeliler: İç İç Geçişler ve Karşılaşmalar*. İstanbul: Hiperlink.
- Kaya, M. (2019). *Kent ve Göçmen Ekolojisi. Kent Tartışmaları ve Yeni Yaklaşımlar*. Özcan Sezen ve Ahmet Kayan (Ed.). Ankara: Orion Kitabevi.
- Kaya, H., Baykuzu-Gündüz, G. ve Erden, G. (2020). Mülteci ve Sığınmacı Çocuklarda Yüksek Yararın Değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(2), s.764-790. <https://doi.org/10.33417/tsh.649514>.
- Kıyıcı, G. (2016, Mayıs 28-29). Ev Mekânı ve Sınırlarının Anlamları Üzerine. İç ve Dış Arasındaki Çeper Temalı Ulusal Mekân Tasarımı Sempozyumu Bildiri Kitabı.
- Kozikoğlu, T. ve Sönmezay H. (2020). *Dönme Dolap*, İstanbul: Doğan Egmont.
- Lefebvre, H. (1991). *The Production of Space*. Blackwell, UK.
- Lefebvre, H. (2004). *Rhythmanalysis: Space, Time and Everyday Life*. Continuum. London, UK.
- Lordoğlu, K., ve Aslan, M. (2018). Görünmeyen Göçmen Çocukların İşçiliği: Türkiye'deki Suriyeli Çocuklar. *Çalışma ve Toplum*, 2018/2, s.715-732.
- Nel, P. (2018). "Migration, Refugees and Diaspora in Children's Literature, *Children's Literature Association Quarterly*, 43(4), s.357-362.
- Ok Şehitoğlu, B. (2022). Göçmen Hafızasının Fenomenolojik Desen ile İncelenmesi: İstanbul'daki Suriyeli Göçmenler. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*. 41(2), s.451-485. <https://doi.org/10.26650/SJ.2021.41.2.0050>.
- Onur, B. (2021). *Çocukluğun Coğrafyaları*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Özbek, A. (5 Eylül 2020), Savaş, Göç ve Dünyanın Farklı Şehirlerinde İki Çocuk, <https://m.bianet.org/bianet/kitap/230292-savas-goc-ve-dunyanin-farkli-sehirlerinde-iki-cocuk>. (Erişim Tarihi: 18.09.2022)

- Öztoğat, N. (1999). Görsel Nesnelerin Çözümlemesinde Göstergebilimsel Yöntem. *Dilbilim Araştırmaları Dergisi*. 10, s.143-152.
- Rifat M. (2020). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sallan Gül, S., Türkmen, E., ve Kâhya Nizam, Ö. (2019). Türkiye’de Emegın En Savunmasız Hali: Şanlıurfa’da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 61, s.917-940.
- Selçuk, O., Güzel, B. ve Buz, S. (2021). Türkiye’de Sığınmacı Çocukların Eğitime İlişkin Engellerin Fenomenolojik Yaklaşımla Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*. 50(1), s.359-383. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.960459>.
- Severcan, Y. C. (2015). Çocukların Gözünden Çocuk Dostu Yer Kavramı ve Yaşanılan Çevrelerin Değerlendirilmesi: İstanbul Örneği. *İDEALKENT*, 6 (17), s.140-181.
- Severcan, Y. C. (2017). Changing Places, Changing Childhoods: Regeneration and Children’s Use of Place in Istanbul. *Urban Studies*, 55(10), s.2179–2196. <https://doi.org/10.1177/0042098017711395>.
- Shubin, S. ve Lemke, M. (2020). Children Displaced across Borders: Charting New Directions for Research from Interdisciplinary Perspectives. *Children’s Geographies*. (18)5, s.505-510.
- Şahin, K. (1984). Çocukğun Yasaklı Mekânı Üzerine Notlar. *Mimarlık*, 22(9), s.18-22.
- Şahinöz, C. ve Gülerce, H. (2022). *Göçmen Bavulu*. İstanbul: Lejand Yayınları.
- Şen, Ü. (2020). Peronun Biletsiz Yolcuları: Göç, Çocuk, Edebiyat. Çocuk Edebiyatı (ed. Esra Nur Tiryaki, Başak Uysal). Ankara: Nobel Yayınları.
- Şirin, M. R. (2022). *Çocuk, Çocukluk ve Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Uçan At Yayınları.
- Tatlıcıoğlu, O. (2019). *Suriyeli Çocukların İyi Olma Hallerinin İncelenmesi: Altındağ Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tibet, E. E. (2018). Refakatsiz Suriyeli Bir Çocukğun Mahalleli Olma Hakkı ve Sokaklarla İmtihanı: “Ben Dilenci değilim, İstanbulluyum”, *Beyond İstanbul* Mekânda Adalet ve Çocuk.
- Topal, A. H. (2015) Geçici Koruma Yönetmeliđi ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 2 (1), s.05-22
- UNİCEF (2021). Child Displacement. <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement/> (Erişim Tarihi: 01.07.2023)
- UNHCR (2022). Global Trends: Forced Displacement in 2022. www.unhcr.org/global-trends-report-2022 (Erişim Tarihi: 01.07.2023)
- Uysal, A. (2015). Çocuk Coğrafyaları ve Çocukların Gündelik Mekânları. *İDEALKENT*, 6 (17), s.46-61.
- Vardar, B. (1998). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*. İstanbul: Multilingual.
- Yarwood R. ve Tyrrell N. (2012) Why Children’s Geographies?. *Geography*, (97)3, s.123-128. <http://dx.doi.org/10.1080/00167487.2012.12094350>.
- Yılmaz Eren, E. (2016). Geçici Koruma Statüsü ve Türkiye’deki Suriyelilere Sağlanan Hizmetlere İlişkin Bir Değerlendirme. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1 (2), s.109-139. <https://doi.org/10.12738/mejrs.2016.1.2.0004>.
- Yücel, T. (2008). *Yapısalcılık*. İstanbul: Can Yayınları.